
L'arena sociopolítica

Institucions i actors

PID_00257750

Jaume López

Temps mínim de dedicació recomanat: 3 hores

Jaume López

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Institucions, organitzacions i ciutadans	7
2. L'arena sociopolítica	10
3. Institucionalisme, conductisme i neoinstitucionalisme	14
4. Un exemple: per què uns països es fan rics mentre d'altres són pobres?	20
5. Estructura enfront d'agència: un debat clàssic	24
Resum	28
Glossari	29
Bibliografia	30

Introducció

Tots hem sentit la paraula **institució** moltes vegades. Aquesta apareix en els mitjans de comunicació gairebé cada dia, i és citada normalment en les pàgines d'informació política.

Efectivament, les institucions tenen molt a veure amb les decisions col·lectives que constitueixen la política i que afecten un ampli conjunt de ciutadans: des de quins són els diners que s'han de dedicar a la construcció de carreteres als horaris de recollida de les escombraries en una gran ciutat. Totes aquestes decisions afecten un nombre elevat de persones.

Per començar, podríem dir que és precisament aquest fet allò que converteix aquestes resolucions en **política**. Es tracta de decisions que tenen un **vessant públic** –perquè afecten un gran nombre de persones– i que són fruit alhora d'un procés que té un **component públic** significatiu –perquè els ciutadans hi participen d'alguna manera, ja sigui mitjançant l'elecció d'uns representants o directament donant a conèixer les seves preferències personals.

Les institucions tenen un paper molt destacat en els processos que constitueixen la política. En realitat, són presents en qualsevol tipus d'interacció humana. Malgrat això, el terme *institució* resulta una mica abstracte i no té un significat gaire precís per a la majoria de la gent.

Si atenem a l'ús que en fan els diaris, podem concloure que s'empra normalment per a referir-se a una persona o entitat important dins d'un país, com ara el parlament, el rei, o fins i tot un club esportiu. Ara bé, no és aquesta l'accepció a la qual ens referíem quan dèiem que les institucions es troben presents en la majoria de les nostres interaccions amb altres persones.

Així, cal que definim amb precisió des de bon principi què és una institució i a què ens referirem quan fem ús d'aquest terme que protagonitzarà, sense cap mena de dubte, no solament les properes pàgines sinó el curs sencer. Malgrat que tots pensem que sabem el que és una institució, potser ens endurem una sorpresa.

De fet, com acostuma a passar amb les paraules que fan referència a elements o aspectes de la societat, per tal d'aconseguir aquesta definició més específica cal que ens apartem una mica del seu ús quotidià –sovint força imprecís– i anem a cercar quin significat li donen les ciències que analitzen la societat, les ciències socials, les quals ens proporcionen una major precisió analítica.

Objectius

Aquest mòdul didàctic d'introducció a l'assignatura ha de servir a l'estudiant per a assolir els objectius següents:

- 1.** Tenir una visió general d'allò que constitueix l'àmbit de la política i dels elements que constitueixen l'arena sociopolítica.
- 2.** Distingir entre els conceptes següents: institució i organització, i institució formal i institució informal.
- 3.** Prendre consciència de la importància que el context institucional té per entendre els fenòmens que es produeixen en l'arena sociopolítica.
- 4.** Conèixer les etapes per les quals ha passat la ciència política, especialment pel que fa a l'estudi de les institucions.
- 5.** Reconèixer la multicausalitat com un tret característic de la realitat social i, en conseqüència, la necessitat de disposar d'aproximacions explicatives diferents per tal d'afrontar el seu estudi.

1. Institucions, organitzacions i ciutadans

El terme **institució** va sempre molt lligat en les ciències socials a un altre que també empren habitualment: el d'**organització**.

Per **institució** s'entén un conjunt de regles o rutines que marquen pautes de comportament, i que indiquen als individus com actuar o interactuar entre ells.

Per tant, una institució es constitueix mitjançant activitats o estructures d'índole cognitiva, normativa o regulativa. Les institucions proporcionen una estabilitat i un significat al comportament social.

Per **organització**, en canvi, s'entén un conjunt d'individus que en un sentit presenta una unitat d'acció o decisió. Malgrat que en el seu interior convisquin una multiplicitat d'interessos no sempre coincidents i el conflicte entre ells sigui freqüent, l'organització actua davant la societat com si tingués un interès únic i propi que la defineix.

Potser aquestes definicions no semblen gaire aclaridores en aquest moment, atès que cerquen especialment aconseguir una síntesi d'idees. Ens calen exemples il·lustratius que ens permetin fer-nos una idea més clara d'allò que pretenem definir.

El símil de Douglas C. North i els conceptes d'institució i organització

Un dels grans científics socials neoinstitucionalistes utilitzava el símil següent per a entendre el que volen dir els termes *institució* i *organització*, i per a ajudar-nos a distingir-los. La diferència existent entre una institució i una organització és la mateixa que hi ha en un joc entre les regles i els jugadors. L'objectiu de les regles és definir la manera com es juga al joc. L'objectiu dels equips que participen seguint aquestes regles és guanyar gràcies a la combinació d'habilitats, estratègia i coordinació; jugant d'acord amb les regles i, de vegades, saltant-se-les. Els equips de jugadors poden identificar-se amb el que, en l'arena sociopolítica, anomenem *organitzacions*. Les regles són el que anomenem *institucions*.

Partits polítics, sindicats, grups d'interès, associacions de tot tipus, clubs, etc. constitueixen exemples d'organitzacions, de la mateixa manera que ho són les famílies, les empreses i, fins i tot, l'estat.

En canvi, els drets de propietat en un sistema econòmic, el sistema electoral, les lleis d'un país, el sistema impositiu, i altres són exemples d'institucions.

Podem distingir entre les institucions segons les considerem:

1) **Formals:** són aquelles que van associades i són recolzades per un sistema explícit de sancions. Per exemple, si una persona no té en compte els drets de propietat d'algú altre, és a dir, el roba, existeix un aparell legal que el sancionarà.

2) **Informals:** són aquelles que, mancades d'aquest suport per a mantenir-se vigents, expliquen la seva supervivència pel fet que resulten útils i/o són socialment acceptades. La gent es comporta tenint-les en compte encara que no figurin per escrit enlloc i no hi hagi cap autoritat designada per impedir o sancionar algú que se les salti. Els sociòlegs presten molta atenció a aquestes institucions informals a les quals acostumen a referir-se anomenant-les **normes**.

En tot cas, en aquest curs ens centrarem solament en l'estudi de les institucions formals que operen en allò que anomenem **l'arena sociopolítica**.

Institucions informals

Els diversos rols que un individu desenvolupa en la seva vida social i als quals acomoda les seves accions, atenint-se a allò que els altres esperen d'ell, ja sigui quan fa de pare, marit, professional, ciutadà, fill, etc., són mostres d'aquestes institucions informals.

Com veieu, els exemples d'institucions, ja siguin formals o informals, resulten més abstractes que els d'organitzacions, atès que les institucions són regles, formes de relació, i com a tals no tenen una seu social, una base física més enllà dels codis en els quals es poden recollir per escrit –encara que no sempre és així. El cas de les organitzacions és diferent perquè aquestes resulten molt més visibles i físicament més localitzables, atès que tenen membres, seus socials, o logotips.

Segurament us haurà cridat l'atenció que, segons aquestes definicions, algunes de les coses que acostumem a dir-ne *institucions*, i que així s'anomenen en els mitjans de comunicació, no ho són pas des d'un punt de vista científic.

«Institucions sociopolítiques» en sentit genèric

En l'ús quotidià d'aquests termes, fins i tot en la literatura politològica, moltes vegades no es distingeix amb claredat entre el que és una institució i el que és una organització. Sovint, per mimesi, també s'anomena *institució* aquelles organitzacions que generen regles i marcs normatius, com és el cas del parlament o del govern. I així mateix, moltes vegades es fa referència a les organitzacions que tenen una llarga història en un sistema polític i que poden considerar-se com a elements tradicionals d'un país anomenant-les *institucions* com, per exemple, la Corona. De fet, és amb aquest sentit més genèric que s'utilitza sovint per a fer referència al conjunt de les institucions socials i polítiques.

En tot cas, convé tenir sempre present la distinció precisa que hem anunciat entre institució i organització, analíticament molt potent i que ens pot ser de gran utilitat. Des d'aquesta distinció és fàcil veure que el terme *institució* no és una etiqueta qualificativa que depèn del grau d'importància relativa que alguna cosa té en l'entramat social. Un parlament no és més institució que un codi de circulació.

És interessant també distingir **tres nivells d'anàlisi** a l'hora d'estudiar les institucions d'una societat:

a) A escala **macro** veiem les institucions que relacionen les organitzacions i els individus amb l'estat, com ara el sistema fiscal, l'electoral, o els drets de propietat.

b) A escala **meso** estudiem les institucions que s'encarreguen de regular les relacions entre organitzacions, per exemple, els contractes.

c) A escala **micro** ens interessem per les normes que imperen a l'interior de les organitzacions, per exemple, les relacions jeràrquiques o transversals que es donen a l'interior d'una empresa o una burocràcia.

Aquests tres nivells d'anàlisi ens ajudaran, més endavant, a entendre les diferències entre les diverses aproximacions a l'estudi de les institucions.

2. L'arena sociopolítica

El que hem vist fins ara ens permet ja intuir la importància que les institucions tenen en la política i el seu lloc central en el que anomenem l'**arena sociopolítica**.

A què ens referim quan parlem d'aquesta *arena*? Fem ús d'una metàfora per a al·ludir a un espai d'interrelació en el qual es desenvolupen aquelles decisions que pel seu caràcter públic –en el seu objecte i el seu procés– constitueixen el que anomenem *política*.

L'arena és un escenari –com un mercat o una plaça major– on es desenvolupen les relacions i les accions que conduiran a unes determinades polítiques. En aquesta arena ens trobem ciutadans i organitzacions (sovint, seguint amb la metàfora, en la ciència política es parla d'*actors*) amb uns determinats interessos, que formen xarxes de relacions i s'interrelacionen seguint unes pautes, com ara unes lleis, uns procediments o uns drets, és a dir, en el marc d'unes institucions.

Dit d'una altra manera, aquestes institucions indueixen un determinat resultat, col·laboren o intervenen en la formació d'una determinada decisió o situació. Podem dir, doncs, que el producte final tant de la política com de les polítiques és fruit per igual dels interessos d'aquests actors (del que volen), i, també, de les institucions de les quals se serveixen per a aconseguir-ho (del que poden fer en un determinat marc institucional).

Diferència entre política i polítiques

En la ciència política es distingeix entre *política* (*politics*, en anglès) i *polítiques* (*policy*). El primer terme fa referència als objectius que orienten l'acció de govern –que trobem, per exemple, als programes electorals– i a les decisions de caràcter general. En canvi, per *polítiques* entenem les accions concretes que duen a terme els organismes públics tot desenvolupant una determinada política, per la qual cosa s'acostuma a parlar, generalment, de *polítiques públiques*.

Això vol dir que en dues societats amb uns mateixos interessos, és a dir, en les quals la gent vol el mateix individualment, però que tenen marcs institucionals diferents, les polítiques resultants probablement seran diferents. La importància de les institucions és cabdal.

De fet, la ciència política contemporània, com veurem tot seguit, ha esmerçat molts esforços per entendre i mostrar la importància que les institucions poden tenir sobre els processos i els resultats que constitueixen la política.

Una altra qüestió que ha ocupat durant anys els politòlegs és mirar de definir aquesta arena sociopolítica, intentar captar de la manera més precisa possible els elements que la formen. Aquests estudis s'han agrupat sovint sota l'etiqueta de **sistema polític** i es desenvolupen especialment a partir de la dècada dels anys seixanta, una època en la qual es tenia una visió funcionalista de la societat, la qual cosa explica la pervivència en aquests estudis de la terminologia sistèmica.

Traslladant a la ciència política les **teories estructural-funcionalistes** de **Talcott Parsons** i **Robert Merton**, alguns politòlegs, entre els quals destaca **Gabriel A. Almond**, van proposar un model de sistema polític en el qual tots els elements estan interrelacionats de tal manera que assoleixin un cert nivell d'equilibri. La contribució dels diversos factors a aquest estat es pot considerar la seva funció principal.

Des de la perspectiva estructural-funcionalista, l'existència de qualsevol institució s'explica per la seva contribució a l'equilibri del sistema.

Estructural-funcionalisme

Es fonamenta en un concepte de societat com un tot orgànic format per distintes parts o subsistemes. Cada component de l'estructura social té una funció determinada en el manteniment i reproducció de la societat, que és vista com una entitat normativa i integrada. El comportament social es regula segons unes normes que, de forma conjunta, són denominades *institucions socials*.

Aquesta visió no sobreviurà a les **crítiques** generals al funcionalisme, que assenyalen:

- a) la fal·làcia de creure que si una cosa existeix és perquè és bona i necessària per al bon funcionament del sistema;
- b) les seves implicacions ideològiques, ja que justifica l'immobilisme i el conservadorisme.

No obstant això, el vocabulari sistèmic i la visió global que el funcionalisme aporta apareix com un supervivent d'aquest període.

Més endavant, la visió funcionalista més simple serà substituïda per una **visió cibernètica** del sistema polític que té el seu principal exponent en **David Easton**. Es concep l'arena política com una màquina on s'introdueixen una sèrie d'*inputs* o demandes –en aquest cas, preferències socials– i de la qual surten

Lectura recomanada

Vegeu l'aplicació de l'estructural-funcionalisme a la ciència política en el text següent:

G. A. Almond; J. B. Powell (1966). *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little, Brown and Company.

Perspectiva funcionalista

Situacions com la manca de participació política o de formació educativa, poden ser enteses, des d'una perspectiva funcionalista, com fenòmens que garanteixen l'estabilitat del sistema polític i, per tant, compleixen una determinada funció en aquest.

uns *outputs* o respostes –és a dir, polítiques. A més, s'afirma l'existència de tota una sèrie de processos de retroalimentació i d'autoregulació que trobem associats a aquesta visió mecànica de l'arena sociopolítica.

Més contemporàniament trobem altres concepcions. La majoria s'inscriuen dins d'una visió del sistema polític que el concep com un espai en el qual es relacionen múltiples actors, tots ells amb poder de negociació però, que, al mateix temps, presenten grans diferències pel que fa a aquesta capacitat.

Això significa, en primer lloc, que el **poder no es concentra en unes úniques mans** –ni en l'administració ni en la societat– la qual cosa permet una dinàmica més gran en els processos de decisió i una permeabilitat d'aquests a influències externes. En segon lloc, vol dir que **no tots els actors** –grups d'interès, agències i departaments estatals, etc.– **podran influir de la mateixa manera en la presa de decisions**, en l'elaboració de polítiques.

Aquesta concepció, fruit de les aportacions de l'escola **pluralista** i la **neocorporatista**, obre la possibilitat d'estudiar l'arena política com un conjunt de xarxes amb múltiples interrelacions integrades per actors amb interessos en algun punt coincidents, i entendre les polítiques públiques com el resultat dels processos desenvolupats en aquestes xarxes.

Això és el que es coneix com a *policy-network analysis*, és a dir, **anàlisi de xarxes polítiques**, de la qual **Charles E. Lindblom** és un dels referents.

Sense entrar aquí a examinar els diversos models proposats per múltiples politòlegs, ens ha semblat necessari que disposeu per començar d'un petit mapa d'aquesta arena sociopolítica. Es tracta d'un esquema molt senzill, que admet, naturalment, tota mena de millores i precisions i, sobretot, que no es construeix sobre cap model concret d'algun dels autors reconeguts. Es tracta senzillament d'una representació sintètica dels principals elements que intervenen en l'elaboració de polítiques en una democràcia contemporània i que posa alhora de manifest els principals marcs institucionals i d'interacció que cal que tinguem presents perquè aniran apareixent al llarg del curs.

En aquest sentit, ens sembla que us resultarà útil el gràfic següent, amb el qual podreu connectar les diverses explicacions i complementar-ho amb la incorporació d'altres elements i interrelacions que us semblin bàsics en l'entramat institucional d'una democràcia actual, des del punt de vista de la política.

Lectura recomanada

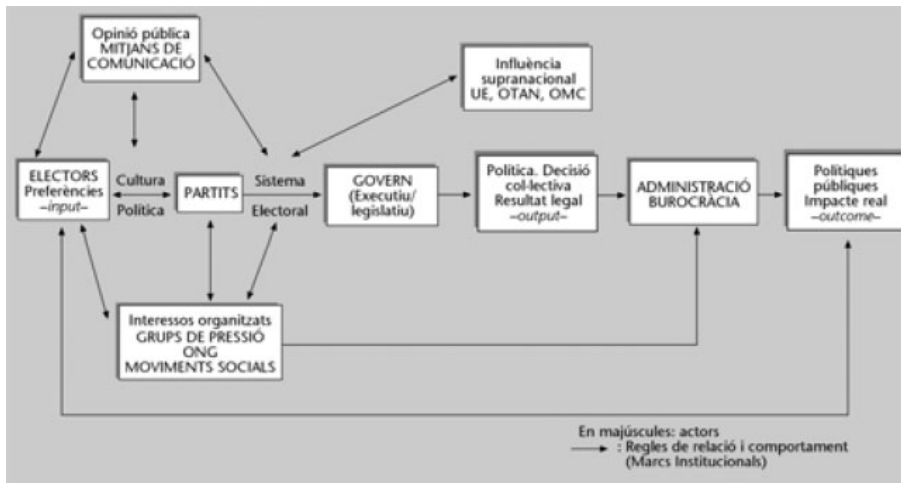
Hi ha una versió en llengua castellana d'una de les seves obres més importants:

D. Easton (1969). *Esquema para el análisis político*. Buenos Aires: Amorrurtu.

Lectura recomanada

Vegeu els seus plantejaments en el llibre següent:

Ch. E. Lindblom (1991). *El proceso de elaboración de políticas públicas*. Madrid: INAP.

Fixeu-vos que en el gràfic apareixen tant actors –i, en conseqüència, organitzacions– com institucions. De fet, les relacions entre els diversos actors resulten mediatitzades sempre per un context institucional. A vegades, aquest context està molt ben regulat i disposa d'un recolzament legal desenvolupat. És el cas, per exemple, del sistema electoral, mitjançant el qual s'estableix una relació entre els electors i els partits. Altres vegades, però, les pautes de relació estan molt menys fixades: per exemple, en les relacions entre els mitjans de comunicació i els partits, o també entre alguns grups d'interès i el govern. El grau de reconeixement i suport legal de la relació entre actors polítics no és fix, sinó que canvia amb el temps, com veurem en propers mòduls.

Institucionalització

Moltes vegades es fa referència a aquest suport amb el terme d'*institucionalització*. Com més institucionalitzat està un àmbit de l'arena sociopolítica, més pauta resulta l'acció dels actors en el mateix per una normativa pública. No obstant això, no s'ha de confondre l'ús d'aquest terme en aquest context amb el que en fan els sociòlegs, especialment dins del construccionisme social i la sociologia del coneixement. Aquests parlen d'institucionalització fent referència al procés pel qual les accions humanes arriben a tenir un mateix significat i valor normatiu per a tots els participants. El terme així utilitzat s'inscriu dins dels estudis sobre els rols i les normes socials.

3. Institucionalisme, conductisme i neoinstitucionalisme

L'estudi de les institucions és i ha estat un dels objectius principals de les ciències socials, molt especialment de la ciència política. De fet, els primers estudis endegats per part d'aquesta disciplina –desenvolupats al segle passat– tenien per objecte quasi exclusiu la comparació entre els sistemes constitucionals de diferents països com a mitjà per a aconseguir descobrir quin d'ells era el que proporcionava uns avantatges més grans, entenent generalment per aquest darrer concepte més estabilitat i eficiència del sistema.

Així és com s'inaugura una etapa en el desenvolupament de la ciència política que s'acostuma a anomenar **institucionalisme** i que comprèn des d'aquests primers estudis decimonònics fins a mitjan segle xx.

L'**institucionalisme**, com a corrent de la ciència política, es caracteritza per una vocació clarament juridicoformal que troba en els textos legals la principal font d'anàlisi.

La comparació entre textos de diversos països i una argumentació més aviat abstracta i poc fonamentada sobre l'observació empírica permeten a aquests primers estudiosos produir judicis de valor, per exemple, sobre les bondats o defectes dels sistemes electorals, del sistema presidencialista o del parlamentari.

El segle XIX

El segle XIX és el segle del disseny constitucional per antonomàsia, en el qual, per primer cop, es busca que el sistema institucional dels països es fonamenti sobre arguments racionals, més enllà de les tradicions històriques. Per això és lògic que aquesta mena d'estudis ocupin l'atenció de la ciència política decimonònica.

Aquesta perspectiva analítica, però, no s'atura amb el canvi de segle, sinó que encara presentava una gran vitalitat prop de cinquanta anys més tard, fins que el **conductisme** li va prendre el protagonisme i va orientar els estudis cap a nous temes i objectius.

Dins de la ciència política cal entendre per **conductisme** aquella escola de pensament que orienta les seves recerques politològiques inspirant-se en les concepcions teòriques de l'escola psicològica homònima, atès que és en la psicologia on el conductisme es desenvolupa en un primer moment.

Promulgació de la Constitució de Cadis segons el quadre de Salvador Viniegra.

Aristòtil

Aristòtil ja va tenir aquesta mateixa intuïció quan es va proposar recopilar, per comparar-les, totes les constitucions de les diverses ciutats-estats de l'antiguitat, per tal de descobrir quina era la millor d'acord amb el desenvolupament assolit per aquestes diferents societats. Aristòtil pensava que depenent de les regles polítiques es produiria un o altre desenvolupament social.

El conductisme en la psicologia

La novetat bàsica rau en el fet de considerar el comportament humà exclusivament com a resposta dels estímuls externs que rep l'individu, tot menyspreant en l'estudi d'aquest comportament qualsevol referència a mecanismes interns. L'objecte principal d'estudi, doncs, és aquesta relació existent entre un tipus d'estímuls i un tipus de resposta.

La influència d'aquesta visió arribarà a la ciència política a la dècada dels anys cinquanta, passant a ocupar finalment, a partir dels seixanta, una posició privilegiada de paradigma dominant, fet pel qual el terme *conductisme* ens serveix també per a anomenar a tota una època de la ciència política.

Durant aquest període, l'estudi de les institucions queda en un segon pla, fet que respon a la **lògica d'anàlisi** que el **conductisme** aporta:

a) En primer lloc, l'**orientació empirista-positivista** que el conductisme comporta fa que es descarti l'estudi d'unes institucions i d'unes normes que no admeten amb facilitat l'anàlisi quantitativa ni l'aplicació de mesuraments.

b) En segon lloc, l'individu i les organitzacions es converteixen en els protagonistes d'uns estudis que es fixen sobretot en el **comportament individual**.

Aquests estudis escapen del simple binomi estímulo/resposta, però mantenen vigent la visió positivista i determinista característica del conductisme.

Per a explicar el que passa en l'esfera política centren l'atenció en les característiques –classe social, sexe, formació, etc.–, actituds i comportaments dels individus. Tot això fa que sorgeixin nous focus d'atenció, noves tècniques estadístiques, i es desenvolupin nous estudis.

Tanmateix, l'interès que les ciències socials han desenvolupat envers les institucions acabarà per imposar-se de nou, i de manera generalitzada, en la dècada dels anys vuitanta. Avui, el conductisme ha donat pas a una nova etapa caracteritzada per una atenció renovada en les institucions i per una certa oposició teòrica bàsica respecte dels principis que van guiar l'etapa anterior.

Tanmateix, no es pot dir que aquesta nova etapa institucionalista representi tornar a la visió institucionalista primigènia. És per això que ens referim a aquesta nova visió parlant de **neoinstitucionalisme**, i és aquest el període en el qual ens trobem.

Gènesi del neoinstitucionalisme

James March i Johan Olsen són citats sovint com els creadors de l'etiqueta *neoinstitucionalisme*. Aquests autors la van utilitzar per a qualificar l'enfocament dels seus estudis referents a l'impacte de les condicions organitzatives en l'àmbit de la política. March i Olsen es van centrar tant en les conseqüències que tenen les normes i procediments reglats, com en els comportaments informals –com ara els codis de conducta– en estructures organitzatives tan importants per a la política com són, per exemple, els cossos de funcionaris d'un estat.

Influència del conductisme

Cal esmentar que la seva influència ha estat encara més important en l'economia i que avui la visió conductista constitueix la teoria psicològica en la qual es fonamenten les teories econòmiques.

Impacte del conductisme

El comportament electoral, la formació de partits o l'opinió pública són algunes de les àrees d'estudi que més es desenvolupen en aquesta època. Avui no només continuen gaudint de l'atenció dels politòlegs actuals, sinó que, en un nombre important de casos, encara porten associats elements teòrics d'aquesta etapa positivista de la qual són, en gran part, originaris.

Lectura complementària

És recomanable la lectura d'aquest article per a entendre millor els seus plantejaments:

J. March; J. Olsen (1984). "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life". *American Political Science Review* (núm. 78/3, pàg. 734-749).

La **primera diferència** radical entre l'**institucionalisme** i el **neoinstitucionalisme** actual és que aquest no té en absolut la vocació legalista que tenia el primer.

És cert que l'objectiu principal del neoinstitucionalisme continua essent l'estudi de les institucions, però ara se'n té una visió molt diferent. Mentre que l'institucionalisme tradicional feia les seves anàlisis a un nivell "macro", el neoinstitucionalisme actual es fixa sobretot en els nivells "meso" i "micro".

Avui les institucions no s'identifiquen únicament i exclusivament amb codis legals i textos constitucionals, sinó amb conjunts de regles i normes que no sempre disposen d'un reflex legal precís que faciliten o dificulten la consecució d'objectius col·lectius. Aquesta nova edició de l'institucionalisme que implica el neoinstitucionalisme centra molt més l'atenció en els resultats pràctics assolits en el marc d'un determinat disseny institucional, i hereta així el gust per l'empíria que va fomentar el conductisme.

La **segona gran divergència** rau en l'objectiu final que cal assolir. Així com l'institucionalisme tenia com a finalitat prioritària un propòsit normatiu que consistia a jutjar els sistemes polítics per trobar-ne els millors, el neoinstitucionalisme mostra un interès primordialment explicatiu, que busca respondre interrogants com, per exemple, per què determinats grups socials aconseguixen més influència política en un país que en un altre.

L'interès renovat per les institucions comprèn totes les ciències socials, però existeixen diferències d'èmfasi sovint associades a l'interès fonamental de cada disciplina.

D'aquesta manera podeu trobar a la bibliografia que es parla de diferents escoles neoinstitucionalistes, com ara un **neoinstitucionalisme sociològic**, un **neoinstitucionalisme econòmic**, un **neoinstitucionalisme històric** i un **neoinstitucionalisme politològic**.

Tots ells comparteixen la premissa bàsica que les regles d'interacció formals i informals es consideren un dels factors explicatius primordials per a entendre els fets en els quals cadascuna d'aquestes disciplines centra la seva atenció.

En el cas de la ciència política, l'interès principal rau en l'anàlisi de les conseqüències d'aquestes regles sobre les decisions col·lectives, és a dir, en l'àmbit de la política.

La principal diferència d'èmfasi és la que trobem entre el neoinstitucionalisme sociològic i el neoinstitucionalisme desenvolupat des de l'economia pels teòrics de l'elecció racional.

Els autors de la **teoria de l'elecció racional** consideren que els individus aprofiten les regles d'interacció social per a aconseguir els seus objectius, és a dir, per a actuar estratègicament. Des d'aquesta visió cal concebre les institucions simplement com a regles del joc, com a constriccions totalment exteriors als individus les quals aquests tenen en compte a l'hora de mirar d'optimitzar les seves preferències (és a dir, guanyar el joc).

Des de la teoria de l'elecció racional aquestes regles es veuen com el fruit d'una solució racional als problemes que generen les interaccions socials, especialment pel que fa a la incertesa que impliquen o a la manca d'informació en què moltes vegades es desenvolupen. Es diu, aleshores, que aquestes regles redueixen els costos de transacció entre els individus, de la mateixa manera, per exemple, que les regles de circulació estalvien molts problemes de coordinació entre els conductors.

Enfront d'aquesta visió, el **neoinstitucionalisme sociològic** no considera que les institucions siguin el resultat de dissenys pensats per fer front als problemes d'interacció i de decisió col·lectius. I tampoc no les concep com a imposicions externes amb les quals uns individus racionals i conscients són capaços de jugar estratègicament per aconseguir allò que es proposen.

Pels neoinstitucionalistes sociològics les institucions són fruit de l'evolució i la superposició de diversos processos socials que en cap moment s'orienten cap a l'obtenció d'una solució racional als problemes associats a les accions col·lectives.

Les institucions són estudiades per aquests autors especialment en el vessant cognitiu, en tant que maneres de veure les coses que comparteixen tots els individus d'un determinat col·lectiu, a la manera dels *frames* cognitius *gestaltics* amb un significat social.

Marc cognitiu

Es tracta de preconcepcions que ens ajuden a distingir i a analitzar el món que ens envolta. També podem referir-nos-hi amb el terme anglès de *frame*. L'escola psicològica alemanya anomenada de la *Gestalt* (en alemany, 'forma') va ser la iniciadora dels estudis sistemàtics sobre aquests marcs cognitius, i d'aquesta procedeixen diversos exemples, com aquesta figura d'home tocant el saxo/cara d'una dona, una imatge que tant pot interpretar-se com una cosa o altra, atès que la nostra interpretació depèn del marc cognitiu amb el qual ens atensem a mirar la figura.

Com podeu apreciar, els problemes més rellevants en cadascun dels diferents corrents neoinstitucionalistes són diferents:

Lectura recomanada

En relació amb aquesta teoria podeu llegir el text següent:

S. H. Heap; M. Hollis; B. Lyons; R. Sugden; A. Weale; (1992). *The Theory of Choice. A Critical Guide*. Oxford: Blackwell.

Costos de transacció

En un sentit ampli, fa referència als costos que impliquen el fet de negociar i garantir els acords que es donen entre els individus. En un sentit més estrictament econòmic, es tracta dels costos de redacció i aplicació de qualsevol contracte. En ciència política també s'utilitza aquest concepte per a fer referència als costos d'elaboració, negociació, implementació i garantia de compliment de les decisions del govern.

Home tocant el saxo o cara de dona?

a) En el **neoinstitucionalisme econòmic** l'interès primordial de la recerca rau en el següent:

- entendre com es resolen els problemes de decisió col·lectiva, i
- determinar com els individus fan ús d'aquestes regles per a aconseguir els seus objectius.

En el **neoinstitucionalisme sociològic** els problemes principals que cal afrontar són els següents:

- esbrinar com es generen les definicions i valoracions que comparteixen els membres d'una societat, i
- veure com es difonen les regles constitutives que aquestes definicions comporten, com ara aquelles que conformen una determinada cultura política.

A mig camí entre aquests dos neoinstitucionalismes trobem el **neoinstitucionalisme politològic**. Allò que el caracteritza és considerar que els factors institucionals determinen, i expliquen principalment, els objectius dels actors polítics i la distribució de poder que es dona entre ells.

Com assenyala **Peter Hall**, el projecte d'aquests neoinstitucionalistes es fonamenta sobre la idea que **les institucions expliquen el grau de pressió que pot exercir un actor en l'arena sociopolítica i la direcció d'aquesta**. En altres paraules, l'entramat institucional dota d'una determinada quota de poder als diversos actors d'una societat, i alhora els orienta cap a la consecució d'un determinat tipus d'objectiu.

Des d'una perspectiva neoinstitucionalista aquest fet explica, en gran part, les diferències que trobem en els diversos països pel que fa a l'organització i el funcionament social. Els tipus de grups de pressió que trobem, la seva força diferent, o els processos diversos d'elaboració de polítiques públiques permeten explicar, per exemple, per què els sindicats suecs tenen més força que els sindicats espanyols.

El **neoinstitucionalisme politològic**, en conseqüència, es **distingeix** de la visió mantinguda pel **neoinstitucionalisme econòmic** sobretot per la inclusió de les preferències o objectius dels individus entre les variables que el model pot explicar, és a dir, entre les variables dependents. Això el distingeix de la perspectiva adoptada des de l'economia en la qual les preferències són tingudes sempre com a variables independents. Aquestes són considerades prèvies i se situen fora de les constriccions que comporta l'entramat institucional.

Lectura recomanada

Amb referència als postulats del neoinstitucionalisme politològic, vegeu el llibre següent:

P. Hall (1986). *Governing the Economy: The Politics of State Intervention in Britain and France*. Nova York: Universitat d'Oxford.

Mentre que l'objectiu dels neoinstitucionalistes econòmics és, principalment, explicar estratègies, els neoinstitucionalistes de caire més politològic mantenen que també les preferències han de ser explicades pel context institucional. Cal deixar clar, però, que això no vol dir que aquests últims pensin que els actors no actuen estratègicament per aconseguir els seus objectius, sinó que cal una anàlisi històrica i contextual per explicar per què es busquen aconseguir uns objectius i no uns altres.

Teoria de l'elecció racional

La teoria de l'elecció racional suposa que els individus sempre actuen d'acord amb un ordre de preferències consistent, triant allò que més satisfacció els proporciona.

Així mateix, i en aquesta mateixa línia, el supòsit optimitzador que acostumen a postular els teòrics de l'elecció racional és substituït generalment per la idea que els individus disposen d'una racionalitat limitada, és a dir, que no sempre busquen el millor per a ells, sinó que moltes vegades actuen segons s'espera que ho facin en un determinat context –segons els imperatius contextuais i institucionals. Aquest fet fa que hi hagi **una certa aproximació entre el neoinstitucionalisme politològic i el sociològic**, atès que ambdós estudien com les institucions influeixen en la manera com els individus veuen les coses.

Igualment, el neoinstitucionalisme politològic se situa proper a l'antic institucionalisme econòmic de principis de segle, anterior al desenvolupat des de la teoria de l'elecció racional, que s'oposava al corrent neoclàssic dominant al considerar que no s'han de tractar les preferències dels individus com quelcom donat, sinó com a modelades per les institucions socials.

Finalment, pel que fa al **neoinstitucionalisme històric**, podem dir que el seus trets característics són:

1) En primer lloc, el **marc d'anàlisi** que pren per a les seves investigacions, que és –com el seu nom indica– de **caràcter històric**. Aquest corrent estudia fenòmens que succeeixen en llargs períodes de temps i que poden durar, per exemple, segles.

2) En segon lloc, i en connexió amb la primera característica, els neoinstitucionalistes històrics subratllen **les dificultats pel canvi** associades a l'existència de determinades institucions.

Com veurem a continuació, conceptes com dependència de la senda, o inèrcia social, que ajuden a explicar l'estabilitat de certs fenòmens sociopolítics, són utilitzats sovint per aquests autors.

4. Un exemple: per què uns països es fan rics mentre d'altres són pobres?

Un dels neoinstitucionalistes més destacats és **Douglass C. North**, guanyador del premi Nobel d'economia l'any 1993. L'obra d'aquest autor, reconeguda internacionalment, ens servirà per a exemplificar l'enfocament neoinstitucionalista i les seves possibilitats per a la recerca social. Els seus estudis estan motivats per una important pregunta entorn de per què, al llarg de la història, uns països es fan rics i altres pobres.

Aquesta és, sens dubte, una pregunta que ha motivat al llarg dels temps una gran quantitat de recerca intel·lectual, el que sembla natural atès el seu interès. Per exemple, **Adam Smith** i el seu treball clàssic sobre la riquesa de les nacions.

Per aquesta raó és encara més important fixar-se en allò que un enfocament basat principalment en l'estudi de les institucions –que, per cert, Smith d'alguna manera ja va anticipar– pot aportar amb la seva resposta a la pregunta entorn de la qual gira aquest capítol.

La resposta de North a la qüestió és que la riquesa dels països no depèn principalment dels recursos naturals, ni tan sols de les innovacions tècniques, sinó de les institucions. Hi ha països on les institucions afavoreixen el creixement econòmic, mentre que a d'altres, potser amb més riqueses naturals o més capital humà, les regles institucionals aturen aquest procés.

Els països rics no són necessàriament els països amb més recursos

Potser en llegir aquestes línies a algú li vingui al cap exemples de països que se situen en l'escenari mundial clarament per sota del lloc en el qual els seus recursos naturals permetrien situar-los. L'exemple més flagrant és el de Rússia i, igualment, de molts països africans o llatinoamericans. Aquests no disposen encara d'un entramat institucional –formal i informal– que propiciï un major desenvolupament (en un sentit més ampli que l'estrictament econòmic). En sentit contrari, països com Holanda, Suïssa o Luxemburg no deuen la seva riquesa als recursos naturals, dels quals no disposen, sinó al comerç i l'estabilitat generada per les seves institucions.

Entre les institucions que afavoreixen el creixement econòmic hi ha aquelles que redueixen:

- a) els costos d'informació i coordinació entre actors distants,
- b) els costos de mesurament dels múltiples atributs dels béns i serveis,
- c) els costos d'execució dels acords i contractes.

Lectura recomanada

Podeu trobar les línies bàsiques del seu pensament en el text següent:

D. C. North (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University.

Nens que viuen en condicions pèssimes en un barri suburbà de Rio de Janeiro.

La selva amazònica, indret ric en recursos naturals.

Per contra, l'absència d'aquestes institucions, o l'existència d'altres que fomenten el comportament oportunista, comporta un fre al desenvolupament econòmic. Ara bé, no es tracta solament ni principalment de l'existència d'una pressió repressiva o controladora –per exemple, més policia–, sinó de la inducció mitjançant incentius d'un comportament que col·lectivament és més racional, i amb el qual afavorint l'individu, es beneficia també el col·lectiu.

North fa ús d'aquest utilitatge teòric per a comparar el desenvolupament de l'Amèrica hispànica amb el de l'Amèrica anglosaxona. Mitjançant l'anàlisi històrica, North ens proporciona una descripció de les institucions que, ja al segle XVII, van posar les bases del posterior desenvolupament de les economies del Nord del continent americà i del subdesenvolupament patit pels països del Sud.

Des de bon començament l'Amèrica colonitzada pels britànics va articularse a partir d'institucions econòmiques i polítiques que van evitar la depredació econòmica des del sector públic. **La iniciativa privada no es va veure gaire interferida per l'aparell burocràtic o estatal.**

A l'Amèrica hispànica va passar al contrari. **L'aparell estatal va intentar dirigir tot el desenvolupament de l'economia**, va mirar de controlar totes les iniciatives i va afavorir la substitució de criteris econòmics per criteris polítics en el desenvolupament de les noves colònies. El diferent entramat institucional explicaria l'evolució tan divergent experimentada pels països americans amb situacions de partida i estructures materials tan semblants.

Altres factors menys institucionals

També han estat assenyalades igualment, des de posicions crítiques amb el neoinstitucionalisme, altres causes que permetrien explicar les diferències existents entre les economies de l'Amèrica del Nord, per un costat, i les de l'Amèrica del Sud i Central, per l'altre. Per exemple, les diferències en el clima, que en un cas és tropical i en l'altre no, o la diferent política demogràfica portada a terme, atès que mentre al Nord s'exterminaven les poblacions indígenes, a l'Amèrica hispànica es produïa una barreja ètnica més gran.

El fet que aquestes institucions tinguin un paper tan rellevant pot fer pensar a més d'un en la facilitat de produir un canvi. Només caldria modificar les institucions per a aconseguir una nova situació. Tanmateix, les coses no són tan fàcils.

Des del mateix neoinstitucionalisme s'han suggerit respostes per explicar les dificultats amb què s'enfronta qualsevol canvi, cosa que limita la possibilitat que es produeixin o l'abast d'aquests.

Amb relació a aquestes explicacions sorgeix el concepte de *path dependence*, que podríem traduir com **dependència de la senda**.

Objectius individuals i col·lectius

La famosa "mà invisible" (1776) d'Adam Smith o "la faula de les abelles" (1714) de Bernard de Mandeville són precedents clars de la idea que la consecució egoista dels objectius individuals en uns determinats contextos institucionals produeix l'enriquiment del conjunt de la societat (les abelles, buscant el seu propi benestar, són les principals artífexs del benestar de l'eixam). És a dir, la racionalitat individual coincideix en aquests casos amb la racionalitat col·lectiva.

Mercat indígena al Perú

El concepte de **dependència de la senda** fa referència als límits existents en les possibilitats de desenvolupament d'una societat o d'un col·lectiu depenent del punt de partida històric. No tot és possible, perquè qualsevol canvi depèn de la situació de la qual es parteix, d'allò que hom té a l'abast per produir el canvi.

Aquest concepte va associat sovint a un altre: el d'**inèrcia social**.

El concepte d'**inèrcia social** destaca el fet que qualsevol situació institucional gaudeix d'una força conservadora que té a veure amb les incerteses i les dificultats associades a qualsevol canvi. Un cop les regles del joc ja estan fixades és molt difícil canviar-les.

Encara que un cert equilibri institucional pugui ser poc desitjat pels participants, és molt probable que aquest no s'alteri si els costos, almenys a curt termini, són jutjats massa alts.

A això cal afegir que tot canvi va associat a una incertesa sobre quins seran els comportaments més o menys valorats en el futur i quina serà la posició en la qual quedarà un mateix després de l'alteració de les regles del joc, atès que en tot canvi sempre hi ha algú que hi surt perdent.

Dificultat per a imposar el canvi

Hi ha múltiples exemples d'aquesta dificultat per a aconseguir que les coses canviïn, fins i tot exemples propers i quotidians. Per exemple, per què l'anglès no és substituït per l'esperanto tot i que segurament les generacions futures hi sortirien guanyant globalment amb el canvi donada la seva major facilitat d'aprenentatge? O, per què els ordinadors segueixen tenint les tecles en el lloc que ocupaven en les antigues màquines d'escriure encara que ara ja no hi ha cap raó tecnològica que ho justifiqui (la disposició de les tecles responia a un disseny en el qual les varilles de les lletres s'enganxaven el menys possible entre elles)? Un cop algú ha après anglès, no tindrà gaires ganes que l'idioma internacional de referència sigui un altre, i perdi així la possibilitat d'amortitzar la seva inversió en coneixements. I pocs estaran disposats a aprendre de nou a escriure a màquina tot i que tothom coincideixi a assenyalar l'absurd de la disposició de les lletres sobre el teclat, que és incòmode i dificulta l'escriptura. Qualsevol tipus d'arranjament institucional produeix el mateix efecte sobre els individus que l'utilitzen.

En l'àmbit més sociopolític es poden destacar les dificultats, per exemple, per a canviar els sistemes electorals, els marcs de relacions laborals i organitzacionals, o qualsevol sistema de mesura.

Entre els **motius que dificulten els canvis** podríem distingir, doncs, els següents:

- aquells que són fonamentalment de **caràcter cognitiu**, com ara els costos d'aprenentatge;

El poder

El poder ni es crea ni desapareix, senzillament es transforma, canvia de mans, com l'energia. El poder és un atribut relacional. Així, pot estar en més o menys mans, en unes o altres, però no se'l pot fer desaparèixer. És consubstancial a qualsevol relació i, per tant, a l'existència de tot grup humà.

- aquells que tenen més a veure amb estructures de poder i interessos ja establerts.

Per totes aquestes raons, el canvi institucional no és tan fàcil com es podria pensar. Al contrari, és un dels que es produeix amb més dificultats i que requereix una inversió més acusada d'energies socials.

Resulta lògic, doncs, almenys des d'un punt de vista sociològic –encara que no pugui ser-ho des d'altres punts de vista, com per exemple l'ètic o el moral–, que certes institucions es mantinguin durant tant de temps, malgrat no ser apreciades pels seus usuaris. Aquesta idea caldrà tenir-la present al llarg del curs quan s'estudiïn les resistències dels sistemes polítics de totes les èpoques davant dels moviments modernitzadors o quan comprovem que aquests moviments de canvi són ràpidament institucionalitzats en desaparèixer la possibilitat de resistència, passant a formar part del sistema i perdent el seu component transformador.

L'estela de North

Vint anys després de la famosa obra de Douglass North, Daron Acemoglu i James A. Robinson van publicar un llibre de gran impacte que torna a aplicar l'enfocament neoinstitucionalista per explicar el desenvolupament desigual dels països. A *Per què fracassen els països. Els orígens del poder, la prosperitat i la pobresa*, aquests dos autors afirmen que el desenvolupament econòmic i social és fruit de les institucions econòmiques que regeixen cada societat i que, alhora, són el producte de les relacions de poder entre actors diversos generat per un marc d'institucions polítiques. El llibre està farcit d'exemples amb els que es pot comprovar l'impacte de les institucions sobre trajectòries força divergents de països o territoris per altra banda molt similars, com podrien ser els casos d'Alta i Baixa Califòrnia (una en territori nord-americà i l'altre formant part de Mèxic), Corea del Nord i Corea del Sud, o Haití i República Dominicana (ambdues compartint l'illa de la Hispaniola). Ni la cultura, ni els recursos, ni el clima, ni l'origen de les poblacions semblen factors determinants (sovint són comuns en tots aquests exemples) i, en canvi, sí que ho són el conjunt de regles socials i els incentius i equilibris que generen.

Lectura recomanada

D. Acemoglu; J. A. Robinson (2012). *Por qué fracasan los países*. Barcelona: Deusto.

5. Estructura enfront d'agència: un debat clàssic

Quan parlem d'institucions i d'organitzacions és fàcil reproduir un antic debat en les ciències socials: el que ha existit des de sempre entre les escoles científiques que expliquen els fenòmens socials a partir d'**elements estructurals**, i les que els expliquen a partir d'allò que s'acostuma a anomenar **agència**, és a dir, les lliures voluntats dels individus.

Quan ens fixem en les institucions per explicar una societat estem ressaltant el paper dels elements estructurals que conformen el seu context social. En canvi, quan situem les organitzacions en el punt de mira de les nostres investigacions estem subratllant sobretot el paper dels individus en la configuració social.

El debat **estructura/ agència** no és gens nou. Al contrari, hi és present des de l'origen mateix de la història de les ciències socials. Sense entrar a determinar una a una quines són les posicions dels autors clàssics respecte a això, es poden citar com a exemples d'**escoles estructuralistes** l'estructural-funcionalisme, o el marxisme el qual, com és ben sabut, basava les seves explicacions en la influència de l'estructura econòmica sobre qualsevol manifestació social. En general, a més, es pot dir que la sociologia, com a disciplina, sempre ha tingut una major tendència cap a les explicacions d'aquest signe.

En sentit contrari, com a exemples d'**escoles que subratllen l'element d'agència** sobre la resta, podem citar els teòrics de l'elecció racional i, en general, la majoria de les escoles econòmiques.

Sovint les posicions de les diverses escoles s'han presentat com a enfrontades. Es defensaven –i encara avui es defensen en molts casos– com a vies exclusives per a explicar la realitat social:

1) **Per a uns**, allò que passa a la **societat** només pot ser explicat com a **resultat de l'estructura**, és a dir, del context institucional, que constreny les accions dels individus.

2) **Per als altres**, qualsevol fenomen social ha de ser vist com el **fruit exclusiu de la interacció de les diverses voluntats** que conflueixen en l'arena sociopolítica, articulades, per exemple, a través d'organitzacions.

Tanmateix, presentar les coses d'aquesta manera no ha servit per a arribar enlloc. Si algun profit podem treure dels debats clàssics és que ens poden ensenyar a no caure en els mateixos paranyes en els quals van sucumbir altres ci-

entífics socials. La realitat és suficientment rica com per a no deixar-se emprendre fàcilment per qualsevol visió reduccionista. Això no vol dir que per a explicar no necessitem recórrer sempre a simplificacions. Ara bé, una cosa és simplificar i una altra és oblidar un fet com la multicausalitat que regeix tots els processos, i també els socials.

Deslliurats de dogmatismes, la **multicausalitat** ha de ser una idea perfectament assumida pels científics socials. Els esdeveniments que volem explicar són fruit de múltiples influències entre les quals podem trobar tant elements de l'estructura social com de l'agència individual.

Multicausalitat

La idea de la multicausalitat, però, està molt més assumida en altres ciències. A ningú no li sobta, per exemple, quan en medicina ens parlen de causes genètiques, causes ambientals, funcionals, etc. i ens expliquen que totes elles cointervenien en un procés causal.

És important tenir això present a l'hora de copsar i valorar les diverses explicacions que aniran apareixent al llarg del curs, en les quals les institucions i les organitzacions s'alternen en el protagonisme. Malgrat el que potser en algun moment pot semblar, per exemple, en les explicacions ofertes per les escoles neoinstitucionalistes, cal que no oblidem que les **institucions no són l'única causa dels fenòmens socials**.

I de la mateixa manera, quan ens presentin explicacions que subratllen l'element d'agència, hem de tenir clar que les **organitzacions**, la voluntat i l'acció estratègica dels individus, **tampoc no són l'única causa de tot el que s'esdevé en l'àmbit social**.

Així, quan els neoinstitucionalistes assenyalen que la riquesa o la pobresa de les nacions pot explicar-se a partir de l'entramat institucional amb el qual aquestes compten, no hem d'entendre que aquest és l'únic causant d'aquesta situació. Allò que ens assenyalen aquestes explicacions és, més aviat, que les institucions tenen una influència causal sobre el grau de desenvolupament econòmic dels països.

L'abast de les teories socials

La majoria de les teories socials no ens expliquen situacions, o almenys no totalment, ja que aquestes sempre són el fruit de múltiples factors que les teories no poden recollir en la seva totalitat. Per això les teories socials difícilment ens permeten fer prediccions. Però, en canvi, sí que ens poden explicar quina és la influència d'un factor causal, o un conjunt de factors, i el perquè això és així. Potser la diferència sembla subtil, però és molt important per a no caure en les confusions sobre les quals van germinar –i encara nodreixen– els debats inacabables i dogmàtics entre les diferents escoles.

Podem fer la mateixa interpretació de les explicacions **individualistes** produïdes des d'una perspectiva explicativa basada en l'agència. Per exemple, més endavant parlarem de l'impacte de les organitzacions en el bon funcionament democràtic i la qualitat de la democràcia, o assenyalarem factors com la cultura política, les actituds i preferències dels individus per a explicar l'estabilitat i continuïtat de les democràcies.

De nou, cal que no ens equivoquem a l'hora d'interpretar aquestes explicacions. No diuen pas que l'estabilitat o la qualitat democràtica siguin l'efecte només de les voluntats dels individus. Ens expliquen, en sentit contrari, que els factors abans citats tenen un efecte sobre fenòmens com ara l'estabilitat o la qualitat democràtica.

Així, doncs, si bé en un primer cop d'ull podia semblar que el debat entre estructura i agència recollia dues posicions irreconciliables, hem vist, en realitat, que es tracta senzillament de dues **especialitzacions**:

a) uns científics es dediquen primordialment a l'**estudi de la incidència dels factors estructurals sobre els fenòmens socials**, i

b) uns altres prenen en consideració els **factores més vinculats amb les preferències i accions individuals**.

El mateix es pot dir d'una altra divisió fonamental en l'objecte d'interès dels científics socials i que permet distingir entre:

1) aquells que es dediquen a **explicar el canvi**, els elements de transformació social, i

2) aquells que es dediquen a **explicar l'equilibri**, els elements d'estabilitat social.

Altres falses oposicions

Aquest fet és aplicable a altres grans debats que s'han succeït en les ciències socials. És el cas, per exemple, del que ha existit entre els defensors del mètode deductiu i analític per fer teoria i com a únic mitjà per aconseguir explicacions; i els que han defensat un mètode inductiu i empíric, per aconseguir explicacions. Els primers criticaven a aquests últims acusant-los de fer descripcions en lloc de donar explicacions. Amb l'experiència que ens ha donat el debat entre estructuralistes i individualistes segurament resulta més fàcil de veure que també aquí l'oposició entre teorico deductius i historico inductius no deixa de ser, finalment, una distinció entre dues especialitats explicatives diferents. No es tracta que uns expliquin i els altres no ho facin, sinó més aviat que uns es fixen en allò que és general, en allò que tenen en comú diversos processos i situacions, i els altres expliquen els trets diferencials i únics que té cada fenomen o procés social com a conseqüència de la seva multicausalitat.

Fixar-se en les **organitzacions** és, en la majoria dels casos, tenir en compte els **factores de canvi**. Les transformacions socials es deuen principalment, si bé no únicament, a un factor intencional, o d'agència. En definitiva, a un factor humà.

Per contra, l'estudi de les **institucions** ens porta, generalment, a conèixer els **factores de permanència** d'una situació. Sens dubte hi ha institucions que també fomenten el canvi i preferències clarament orientades cap a la conservació. Però sembla igualment clar que qualsevol transformació depèn en últim

terme de l'acció humana i que quan els individus col·laboren en l'estabilitat d'un sistema ho fan assumint i reproduint un determinat conjunt de regles, un entramat institucional.

Per això, potser podem concloure que l'**oposició entre estructura i agència**, que ha dividit durant tants anys les escoles científiques de les ciències socials, pot interpretar-se, finalment, com una **diferència en l'objecte d'interès**. A uns científics socials els interessa més l'estabilitat, i a d'altres la transformació social. Sigui com sigui, però, del que ningú no té cap dubte és que en la societat el canvi i l'estabilitat s'entrellacen formant una continuïtat indissoluble que solament els científics s'atreveixen a destriar.

Resum

Per a explicar allò que passa a l'arena sociopolítica és tan important fixar-se en els actors que hi actuen, com en les institucions que regulen i condicionen la seva interacció. Per això, cal distingir amb precisió, des de bon començament, entre allò que constitueix el context institucional, i allò que comporta l'aportació pròpia de les organitzacions.

La importància de les institucions ha estat sempre reconeguda per la ciència política. Precisament, es pot considerar que una de les aportacions que aquesta disciplina fa a la resta de les ciències socials és proporcionar-nos un millor coneixement de com les institucions incideixen en la presa de les decisions que constitueixen la política. Si bé la majoria d'aquests estudis fan referència a les anomenades institucions formals, darrerament la ciència política es fixa cada vegada més també en les anomenades *institucions informals*.

De fet, en els seus orígens la ciència política va prendre com a objecte d'estudi exclusiu les institucions de més abast, aquelles que configuren el marc constitucional i legal dels diferents països. No obstant això, avui tothom està d'acord a assenyalar també el paper significatiu que tenen les institucions de menys abast, aquelles que condicionen les relacions entre les organitzacions o entre els individus dins d'aquestes. El seu estudi pot ajudar-nos a entendre fenòmens tan importants com el creixement o l'estancament econòmic d'un país.

En tot cas, però, cal que tinguem sempre present que la realitat és complexa i que per a entendre-la en totes les seves dimensions mai no n'hi haurà prou de considerar un únic factor explicatiu.

Glossari

arena sociopolítica *f* Metàfora amb què es fa referència a un espai d'interrelació en el qual es desenvolupen aquelles decisions que pel seu caràcter públic –en el seu objecte i el seu procés– constitueixen el que anomenem *política*. En aquesta arena es troben els ciutadans i les organitzacions –a vegades, continuant amb la metàfora, en la ciència política es parla d'actors–, que formen xarxes de relacions i s'interrelacionen seguint unes pautes –unes lleis, uns procediments, uns drets...– en el marc d'unes institucions.

dependència de la senda *f* Concepte molt lligat a la visió neoinstitucionalista, que fa referència als límits existents en les possibilitats de desenvolupament d'una societat o col·lectiu depenent del punt de partida històric. Planteja que no tot és possible, perquè qualsevol canvi depèn de la situació de la qual es parteix, d'allò que es té a l'abast per a produir el canvi. en path dependence

inèrcia social *f* Força conservadora que té a veure amb les incerteses i les dificultats associades a qualsevol canvi social, com ara els costos d'aprenentatge o les estructures de poder consolidades. Com a conseqüència, es pot dir que un cop les regles del joc ja estan fixades, és molt difícil canviar-les.

institució *f* Conjunt de regles o rutines que serveixen de guia als individus per a actuar o interactuar entre ells, proporcionant estabilitat i significat al comportament social. Moltes vegades, però, també s'utilitza aquest terme per a fer referència a un tipus d'organitzacions que generen normes o bé tenen una llarga tradició.

multicausalitat *f* Terme que fa referència al fet que qualsevol fenomen, també els socials, són fruit de la interrelació d'una gran quantitat de condicions o causes. Quan donem una explicació d'un fenomen, generalment només fem referència a algunes d'aquestes causes, en el millor dels casos, les més importants.

organització *f* Conjunt d'individus que, en un sentit, presenta una unitat d'acció o decisió. Malgrat que en el seu interior convisquin una multiplicitat d'interessos no sempre coincidents i el conflicte entre ells sigui freqüent, l'organització actua davant la societat com si tingués un interès únic i propi que la defineix.

path dependence *Vegeu* dependència de la senda.

Bibliografia

- Acemoglu, D.; Robinson, J. A.** (2012). *Por qué fracasan los países*. Barcelona: Deusto.
- Almond, G. A.; Powell, J. B.** (1966). *Comparative Politics: A Developmental Approach*. Boston: Little, Brown and Company.
- Easton, D.** (1969). *Esquema para el análisis político*. Buenos Aires: Amorrurtu.
- Hall, P.** (1986). *Governing the Economy: The Politics of State Intervention in Britain and France*. Nova York: Oxford University.
- Heap, S. H.; Hollis, M.; Lyons, B.; Sugden, R.; Weale, A.** (1992). *The Theory of Choice. A Critical Guide*. Oxford: Blackwell.
- Lindblom, Ch. E.** (1991). *El proceso de elaboración de políticas públicas*. Madrid: INAP.
- March, J.; Olsen, J.** (1984). "The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life". *American Political Science Review* (núm. 78/3, pàg. 734-49). [Reimprès a: March, J.; Olsen, J. (1989). *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*. Nova York: Free.]
- North, D. C.** (1990). *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University.